

Παιδεία για τα Μέσα, κριτική σκέψη και ελευθερία της έκφρασης:
προοπτικές και διλήμματα»
22 Μαρτίου 2021

Μα τι είναι, επιτέλους, η ελευθερία έκφρασης;

Ελευθερία έκφρασης, από την Πρώτη Τροπολογία
του Συντάγματος των ΗΠΑ
μέχρι το Άρθρο 10 της ΕΣΑΔ

Χριστόφορος Χριστοφόρου

Μα τι είναι, επιτέλους, η ελευθερία έκφρασης;

- ▶ Στη σύγχρονη ιστορία, είναι έννοια με ηλικία, που,
- ▶ μετά βίας, συμπληρώνει τρεις αιώνες, μάλλον, 250 χρόνια, αν αφετηρία έχουμε τον
- ▶ **William Blackstone**, στα “*Σχόλια για τους νόμους της Αγγλίας*” (1769)
- ▶ Αντίθετα, έντονα παρών είναι ο σκληρός και παράλογος, συχνά απάνθρωπος **έλεγχος του λόγου**,
- έλεγχος ακόμα και **της πραγματικότητας** (βλ. Γαλιλαίος),
- ▶ **από** την **εκκλησία** και την, συχνά, ελέω Θεού ή άνευ (!), **εξουσία**.

Στην αρχαία Αθήνα,

Στην **Αγορά** και την **Εκκλησία του Δήμου**,

- ▶ την **ελευθερία έκφρασης** συνθέτουν τρεις έννοιες, αδιαίρετες,
 - ▶ Η **ισονομία**, ισότητα **όλων** των πολιτών έναντι στο **νόμο**
 - ▶ Η **ισηγορία**, ισότητα αναφορικά με το **δικαίωμα** να πάρουν το **λόγο** στην Αγορά, και
 - ▶ Η **παρρησία**, το **δικαίωμα** να πουν χωρίς φραγμούς την **άποψη** τους

Στη σύγχρονη εποχή

- 🕒 **Η Ενασχόληση** με το θέμα της **ελευθερίας του Τύπου** και της **ελευθερίας έκφρασης** >έχει αφετηρία την Ευρώπη.
 - 🕒 Ως Αγγλική **αποικία**, οι **Ηνωμένες Πολιτείες** δέχθηκαν σημαντικές **επιδράσεις**, φιλοσοφικές και άλλες, από την Αγγλία.
 - 🕒 Τα **Σχόλια** του William **Blackstone** και τα **Αρεοπαγίτικα** του John **Milton** θεμελιώνουν αρχές που συνδέονται με την Πρώτη Τροπολογία.
 - ▶ **Εξέλιξη**
 - ▶ **Καταργείται η λογοκρισία** στα συντάγματα Σουηδίας, Δανίας & Νορβηγίας (1766-70)
- Έχουμε θεσμοθέτηση της ελευθερίας έκφρασης
- ▶ Η Γαλλική Επανάσταση περιλαμβάνει στα **Δικαιώματα του Ανθρώπου** την **ελευθερία έκφρασης** (1789)

Η Πρώτη Τροπολογία του Συντάγματος των ΗΠΑ (1791) / The First Amendment

Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or **abridging the freedom of speech, or of the press**; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the Government for a redress of grievances.

Το Κογκρέσο δεν θα ψηφίσει νόμο αναφορικά με την εγκαθίδρυση θρησκείας, ή απαγόρευση ελεύθερης άσκησης θρησκευτικής λατρείας, ή **που να περιορίζει την ελευθερία λόγου, ή του τύπου**, ή το δικαίωμα του λαού να συνέρχεται ειρηνικά, και να υποβάλλει αιτήματα στην Κυβέρνηση για επίλυση προβλημάτων /παραπόνων.

Τα επόμενα Μεγάλα βήματα I

Άρθρο 19 - Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1948)

- ▶ Έκαστος έχει το δικαίωμα ελευθερίας γνώμης και έκφρασης. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης χωρίς παρέμβαση και της αναζήτησης, λήψης και μετάδοσης πληροφοριών και ιδεών, με κάθε μέσο και ανεξαρτήτως συνόρων.
- ▶ **Everyone** has the **right** to **freedom of opinion** and **expression**; this right includes **freedom to hold opinions without interference** and to **seek, receive** and **impart information** and **ideas through any media** and **regardless of frontiers**.

Τα επόμενα Μεγάλα βήματα II

Άρθρο 10 Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1950)

1. **Έκαστος** έχει το δικαίωμα **ελευθερίας έκφρασης**. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την **ελευθερία γνώμης** και την **ελευθερία λήψης και μετάδοσης πληροφοριών και ιδεών, χωρίς παρέμβαση** δημοσίων αρχών και **ανεξαρτήτως συνόρων**. Το παρόν άρθρο δεν παρεμποδίζει τα Κράτη να **απαιτούν αδειοδότηση** επιχειρήσεων ραδιοφώνου, τηλεόρασης ή κινηματογράφου.

2. Η ενάσκηση αυτών των ελευθεριών, επειδή φέρει μαζί της **καθήκοντα και ευθύνες**, δύναται να υποβληθεί σε ορισμένες **διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις**, όπως **θα προβλέπεται σε νόμους** και **είναι αναγκαία (μέτρα) σε δημοκρατική κοινωνία**, προς το **συμφέρον** της εθνικής ασφάλειας, της εδαφικής **ακεραιότητας** ή δημοσίας **ασφάλειας**, της πρόληψης διατάραξης της **τάξης** και εγκλήματος, της προστασίας της **υγείας** ή των **ηθών**, της προστασίας της **υπόληψης** ή των **δικαιωμάτων άλλων**, της παρεμπόδισης αποκάλυψης **πληροφοριών που λήφθηκαν εμπιστευτικά** ή της διασφάλισης του **κύρους** και **αμεροληψίας** της **δικαστικής εξουσίας**.

Οικουμενικό Δικαίωμα (Έκαστος έχει το δικαίωμα)

> Θεμελιώδες για άλλα δικαιώματα

- ▶ **δεν εμφανίζεται πρόνοια** σε συντάγματα ή σε συμβάσεις και διακηρύξεις.
- ▶ Έχει όμως **δεόντως αναλυθεί** > Η Ελευκφραση αποτελεί **θεμελιώδες αγαθό** από το οποίο **εξαρτώνται άλλα δικαιώματα, θεμέλια της δημοκρατίας**

Τι νόημα θα είχαν

- ▶ η εκλογική διαδικασία,
- ▶ η ανάγκη για ενημερωμένη ψήφο,
- ▶ το δικαίωμα του συνέρχεσθαι,
- ▶ το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι,
- ▶ το δικαίωμα να απευθυνόμαστε στις αρχές για λύσεις /απαντήσεις σε παράπονα /προβλήματα
- ▶ **χωρίς να μπορούμε να εξασκήσουμε το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης;**

Η εξέλιξη...

Τι έγινε μετά την

Πρώτη Τροπολογία Συντάγματος ΗΠΑ;

Τι έγινε μετά το **άρθρο 19** στην

Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων;

Τι έγινε μετά το **άρθρο 10** στην

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων;

Η εμπειρία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής I

Αλήθεια τι σημαίνει;

- ▶ Το Κογκρέσο δεν θα ψηφίσει νόμο [...] που να περιορίζει την ελευθερία λόγου, ή του τύπου
- ▶ Σε πρώτη ανάγνωση, μπορούμε να πούμε πως αυτό κατοχυρώνει με απόλυτο τρόπο την ελεύθερη έκφραση.
- ▶ Όμως, λέει «το Κογκρέσο δεν θα ψηφίσει (μόνο το κογκρέσο;)», ΚΑΙ δεν λέει, “Οι πολίτες έχουν πλήρη ελευθερία έκφρασης”...
- ▶ Η ελευθερία λόγου ήταν (για πολλούς παραμένει) αφηρημένη έννοια...
- ▶ Πώς ερμηνεύεται η πρώτη τροπολογία, πώς θα εφαρμοστεί στην πράξη;

Η εμπειρία της Ευρώπης I

Ποια είναι η φύση και ο χαρακτήρας της ελεύθερης έκφρασης στο άρθρο 10 της ΕΣΑΔ;

(160 χρόνια μετά την πρώτη τροπολογία, διατυπώνεται με συγκεκριμένο πλαίσιο)

- ⌚ Στο επίκεντρο τίθεται ο **άνθρωπος**, ως **δικαιούχος**
- ⌚ Εισάγεται ως **σύνθετο δικαίωμα** το **συναποτελούν** επιμέρους δικαιώματα > **ενιαίο σύνολο**
- ⌚ **Περιορίζονται** ραδιόφωνο, τηλεόραση, κινηματογράφος
- ⌚ Συνδέεται η ενάσκηση με **υποχρεώσεις** (ανατρέχοντας στον **William Blackstone**, παρατηρούμε πως θέτει το αξίωμα για **ελεύθερη έκφραση** αλλά και το βάρος της ευθύνης, **συνέπειες** για ακατάλληλο, σκανδαλώδες ή παράνομο δημοσίευμα) *“Every free man has an undoubted right to lay what sentiments he pleases before the public: to forbid this, is to destroy the freedom of the press: but if he publishes what is improper, mischievous, or illegal, he must take the consequence of his own temerity”*
- ▶ Η **ελευθερία έκφρασης** **συσχετίζεται** με άλλα δικαιώματα, τα οποία μπορεί να **επηρεαστούν αρνητικά** από την ενάσκηση της

Η εμπειρία της Ευρώπης II

▶ Διασφαλίζεται το σύνθετο της ελευθερίας έκφρασης σε

- 🕒 δικαίωμα στην **ελευθερία γνώμης**
- 🕒 δικαίωμα στην **ελευθερία λήψης πληροφοριών**
- 🕒 δικαίωμα στην **ελευθερία λήψης ιδεών**
- 🕒 στο δικαίωμα στην ελευθερία **μετάδοσης πληροφοριών**
- 🕒 στο δικαίωμα στην ελευθερία **μετάδοσης ιδεών,**

▶ Δικαίωμα ενασκείται **χωρίς παρέμβαση** δημοσίων αρχών **ανεξαρτήτως συνόρων**

▶ Ο συσχετισμός με άλλα δικαιώματα υποβάλλει

Υποχρεώσεις που παραπέμπουν σε **θεσμοθέτηση όρων, περιορισμών, κυρώσεων**

Από τη νομοθέτηση στην πρακτική (εφαρμογή)

- ▶ Η Πρώτη Τροπολογία όπως ΚΑΙ το Άρθρο 10 τίθενται
 - ▶ Βρίσκονται σε **δοκιμασία**, σε
διαρκή διελκυστίδα
 - ▶ **Εξουσίες** υιοθετούν νόμους και περιορισμούς της
Ελεύθερης Έκφρασης
 - ▶ **Δικαστικές αποφάσεις** προβαίνουν σε ερμηνεία της
Πρώτης Τροπολογίας / του Άρθρου 10 της ΕΣΑΔ
 - ▶ Έτσι, δημιουργείται νομολογία, η οποία διατυπώνει
 - ▶ αρχές, κανόνες, κατευθύνσεις ερμηνείας ΚΑΙ **εφαρμογής**

Η Εμπειρία των ΗΠΑ I

Περιορισμοί από κυβερνήσεις

Η **πρώτη** μεγάλη πρόκληση /**παραβίαση**

- ▶ το **1798**, ψηφίζεται ο Νόμος **Sedition Act**, θεωρούσε **στασιαστική** (Sedition) **κάθε κριτική** κατά του Προέδρου, της κυβέρνησης και της χώρας
- ▶ Το **1918**, στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ψηφίζεται νέος νόμος **Sedition Act**. Συμπλήρωνε και επέκτεινε τις **αρνητικές επενέργειες** που **είχε** στην ελευθερία του λόγου ο **Πατριωτικός Νόμος (Patriotic Act)** του **1917**.
- ▶ **Ο Πατριωτικός Νόμος (Patriotic Act)** > σήμερα ακόμα είναι εργαλείο – **εχθρός** της ελεύθερης έκφρασης.

Υπήρξαν **πολλές** άλλες παρόμοιες **περιπτώσεις περιορισμών**

Η Εμπειρία των ΗΠΑ II - Η νομολογία των δικαστηρίων I

- ▶ Η νομολογία, έδωσε / δίνει απαντήσεις σε ερωτήματα μέσα από
- ▶ εξελικτικές αποφάσεις, ενώ
- ▶ εισήξε δοκιμασίες, δόγματα και αρχές.

Τα ερωτήματα

- 🕒 Ποιες αρχές /εξουσίες αφορά η απαγόρευση,
- 🕒 το Κογκρέσο μόνο ή μήπως και την κυβέρνηση, τις πολιτείες και όλες τις αρχές, εξουσίες, τον Πρόεδρο και άλλους αξιωματούχους;
 - 🕒 **Απάντηση:** Αφορά όλες τις αρχές & όλους τους αξιωματούχους
- 🕒 Ποια κριτήρια ισχύουν ώστε να καθορισθεί αν πρέπει να επιβληθεί περιορισμός στην ελευθερία έκφρασης;
- 🕒 Αν ισχύουν τα ακόλουθα, τότε επιβάλλονται περιορισμοί...

Η Εμπειρία των ΗΠΑ II

Η νομολογία των δικαστηρίων II

▶ Δοκιμασίες και Δόγματα για περιορισμό ελευθερίας λόγου

- 🕒 Η **δοκιμασία** για την ύπαρξη “**σαφούς και παρόντος κινδύνου**” για τη **χώρα** (**clear and present danger**).
 - 🕒 **Εξελίκτηκε** σε δοκιμασία που οφείλει **να αποδεικνύει** πως ο **κίνδυνος** είναι **άμεσος** (**imminent**).
- 🕒 Η **δοκιμασία** “**στάθμισης δικαιωμάτων**” /συμφέροντος (**balancing test**) που καθορίζει **ποιο συμφέρον/δικαίωμα πρέπει να τύχει μεγαλύτερης προστασίας**.
- 🕒 Το **δόγμα** των “**εριστικών λόγων**” (**fighting words**). **Λόγοι που πιθανόν να προκαλέσουν** το μέσο άτομο σε **αντίποινα** και να επιφέρουν **διατάραξη** της δημόσιας γαλήνης.
 - 🕒 **Εξελίκτηκε**, με **απαίτηση** να υπάρχει **άμεση τάση** να προκαλέσει **βίαιη αντίδραση από το άτομο** στο οποίο απευθύνονται.

Η Εμπειρία των ΗΠΑ II

Η νομολογία των δικαστηρίων III

- ▶ Όρισμένα θέματα κρίνονται ως **έκφραση με μειωμένη αξία**, στοιχείο που παραπέμπει σε **περιορισμένη προστασία** τους από την Πρώτη Τροπολογία
- ▶ Αναφέρονται,
 - ο **λίβελος /δυσφήμιση**
 - **οι πραγματικές απειλές**
 - **Το χυδαίο ή αισχρό**, που ορίζεται σαν η σαφής και περιγραφική **παρουσίαση** σεξουαλικών ή αφοδευτικών οργάνων ή δραστηριοτήτων (στα κριτήρια >>περιορίζεται **αν η παρουσίαση στερείται σοβαρής, λογοτεχνικής, καλλιτεχνικής, πολιτικής ή επιστημονικής αξίας (SLAPS)**)
 - Η **παιδική πορνογραφία**
- ▶ Η **εμπορική διαφήμιση**, ελέγχεται επίσης με **στόχο** να προστατευτούν τα δικαιώματα των καταναλωτών

Η Εμπειρία της Ευρώπης - Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου (ΕΔΑΔ)

- ▶ Σε όλες τις χώρες υπήρξαν /υπάρχουν **νόμοι** οι οποίοι **επιβάλλουν περιορισμούς** στην **ελευθερία έκφρασης**,
- ▶ Σε **περιπτώσεις** που οι περιορισμοί έχουν την **επιδοκιμασία αποφάσεων δικαστηρίων**
- ▶ **Οι υποθέσεις** μπορούν να αρθούν ενώπιον του **ΕΔΑΔ** για να δώσει **τελεσίδικα απαντήσεις**
- ▶ **Κάθε πολίτης έχει δικαίωμα προσφυγής μόνο όταν εξαντλήσει τα ένδικα μέσα της χώρας του!**
- ▶ 1959-2020 >925 υποθέσεις για άρθρο 10 (**Κύπρος 1, Ελλάδα 15**)

Η Εμπειρία της Ευρώπης - Από τις εθνικές πρακτικές στη Νομολογία του ΕΔΑΔ

- ▶ Τι οφείλουν να κάνουν τα Ευρωπαϊκά κράτη;
- ▶ Να δώσουν Απαντήσεις με βάση τις απαιτήσεις του άρθρου 10 (προς το συμφέρον ...)
- ▶ Απαντήσεις για κάθε **συμφέρον** που καθορίζεται στο άρθρο 10 ως **περιοριστικό** της ελεύθερης έκφρασης, που θα **υποδεικνύουν** και **αποδεικνύουν**
- ▶ Πώς **συσχετίζονται** το «άλλο» δικαίωμα και το δικαίωμα ελευθερίας έκφρασης;
- ▶ Ποια στοιχεία του «άλλου» δικαιώματος πρέπει να **υπάρχουν** και γιατί μπορούν να **υπερτερούν** και να **περιορίζουν** την ελευθερία έκφρασης;
- ▶ Πώς μπορεί να καθοριστεί (συνθήκες, προϋποθέσεις), να **δικαιολογηθεί** πως **ένα δικαίωμα** μπορεί να **περιορίσει** την ελευθερία έκφρασης;
- ▶ Ποιος **απώτερος στόχος** εξυπηρετείται ώστε να επιτραπεί **περιορισμός** της ελευθερίας έκφρασης;

Η Εμπειρία των ΗΠΑ II - Η νομολογία των δικαστηρίων III

► **Μα τι προστατεύει το δικαίωμα ελευθερίας έκφρασης;**

Τι είναι «**έκφραση**»; Μορφές /εκδηλώσεις έκφρασης

► **προστασίας τυγχάνουν**, όχι μόνο **ο λόγος**, σε προφορική, γραπτή ή άλλη μορφή,

► **αλλά και άλλες μορφές**, όπως η **συμβολική έκφραση**.

► Παραδείγματα είναι η **ανάρτηση** ή **περιφορά σημαίας** ή **άλλων παραστάσεων**, το **κάψιμο της σημαίας**, **παραστάσεις** ή **συνθήματα** σε **ενδύματα**, **περιβραχιόνια** και **άλλα**.

Η Εμπειρία της Ευρώπης - Τι είναι «έκφραση», τι προστατεύει το άρθρο 10;

- ▶ Στην **ΟΔΑΔ (ΟΗΕ)** και **σύνταγμα ΚΔ** αναφέρεται “*ελευθερία λόγου και έκφρασης*”
- ▶ Αυτό άμεσα παραπέμπει στην ιδέα πως η **έκφραση** εκτείνεται **πέρα από το λόγο**. Η **νομολογία του ΕΔΑΔ** προστατεύει το **λόγο**, γραπτό και προφορικό, όπως επίσης **κάθε μορφής εικόνες και πράξεις**, σε μερικές περιπτώσεις **έκφραση μέσω του ενδύματος**.
- ▶ Δεν υπάρχει αναφορά σε “συμβολική έκφραση”, μα η **παρουσίαση** και **χρήση συμβόλων προστατεύεται**.
- ▶ **Πέρα από το περιεχόμενο**, τυγχάνουν επίσης προστασίας τα **'μέσα'**, η “**εξωτερική**” **μορφή που παίρνει η έκφραση**, τα έντυπα, οι ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, οι εικαστικές μορφές έκφρασης, οι ταινίες, η ποίηση, τα μυθιστορήματα, τα ηλεκτρονικά συστήματα πληροφοριών.
- ▶ **Ιδιαίτερη αναφορά** > στη **σάτιρα**, **μέσο** έκφρασης και κοινωνικό **σχόλιο**, με **αναγνώριση για τα χαρακτηριστικά της** την **υπερβολή** και την **παραμόρφωση** της πραγματικότητας, όπως επίσης τα **αποτελέσματα της**, να **προκαλεί** και να **επιφέρει αναταραχή**.
- ▶ Τα **μέσα / «εργαλεία» για συλλογή, παραγωγή, κοινοποίηση, διανομή και διάδοση πληροφοριών** και **ιδεών**, επίσης **τυγχάνουν προστασίας**.
- ▶ (βλέπε >φωτογραφική, υπολογιστής, μικρόφωνο, μαγνητόφωνο, υλικά ζωγραφικής...)

Πότε ΔΕΝ προστατεύεται η έκφραση;

Ηνωμένες Πολιτείες

Περιορισμοί στην έκφραση επιβάλλονται από την κυβέρνηση σε άτομα που έχουν ειδική σχέση με τη διοίκηση, με απαγόρευση δημοσιοποίησης πληροφοριών.

Ορισμένους περιορισμούς μπορούν να επιβάλουν δημόσια ιδρύματα σε φοιτητές και διδακτικό προσωπικό, για θέματα που κρίνουν πως το περιεχόμενο της ελεύθερης έκφρασης δεν συνάδει με το πλαίσιο & σκοπούς της δραστηριότητας τους.

“Παράδοξο”

λόγος / έκφραση που θεωρούνται “χαμηλής αξίας” τυγχάνουν προστασίας με βάση την Πρώτη τροπολογία. Τέτοια είναι ο λόγος μίσους, η ψυχαγωγία, η βωμολοχία, η βλασφημία και τα βίαια βίντεο παιχνίδια.

Νομολογία ΕΔΑΔ

Δεν προστατεύεται

η διάδοση ιδεών που προάγουν ρατσισμό & την ιδεολογία του Ναζισμού η υποκίνηση μίσους και φυλετικών διακρίσεων (στις ΗΠΑ προστατεύονται!)

Το παράδοξο της ανοχής

Απόλυτη ανοχή μπορεί να **οδηγήσει σε ανοχή ιδεών που προάγουν τη μη ανοχή**
κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε καταστροφή της ανοχής

Πώς προσεγγίζεται στην πράξη η Ελευθερία Έκφρασης;

Ηνωμένες Πολιτείες

Τρεις προσεγγίσεις, από τα δικαστήρια

- 🕒 Ως **απόλυτο δικαίωμα**, χωρίς υποχωρήσεις
- 🕒 Με **στάθμιση**, όπου “ζυγίζεται” με άλλα δικαιώματα για να διαφανεί ποιο πρέπει να επικρατήσει
- 🕒 Με **κατηγοριοποίηση**, ορισμένες μορφές έκφρασης θεωρούνται υποδεέστερες, άξιες μικρότερης προστασίας

Λογοκρισία

Pentagon papers και άλλες υποθέσεις
Δικαστήριο: Σαφές όχι στη λογοκρισία

Αρχές ορισμένες από το ΕΔΑΔ

Handyside vs UK (1976), **προστατεύονται** όχι μόνο πληροφορίες ή ιδέες με τις οποίες συμφωνούμε ή είναι ανώδυνες, αλλά και αυτές που **ενοχλούν, σοκάρουν ή αναστατώνουν** το Κράτος ή τμήμα του πληθυσμού.

- > Υποχρέωση αρχών να προάγουν ενεργά κλίμα που ευνοεί την ελεύθερη έκφραση
- > να αποφεύγουν ενέργειες που οδηγούν σε **chilling effect** (πάγωμα) / αποτρέπουν, εκφοβίζουν ελεύθερη έκφραση
- > ανάγκη για **μεγαλύτερη ανοχή δημοσίων προσώπων σε κριτική**

Λογοκρισία

Στο Σύνταγμα ΚΔ και νόμους επιτρέπεται

Συνοψίζοντας: Προϋποθέσεις για περιορισμό Ελευθερίας Έκφρασης (Άρθρο 10 ΕΣΑΔ)

Είναι **απαραίτητο** να συντρέχουν, να **συνυπάρχουν**

1. Σχετικές **διατάξεις σε νόμο(υς)** όπου προβλέπονται τα **κριτήρια**, οι **συνθήκες** και οι **λόγοι** για τους οποίους μπορεί να επιβληθεί περιορισμός
2. Να καθορίζεται **πώς** και **γιατί** το **συμφέρον / δικαίωμα**, που επικαλούμαστε είναι **υπέρτερο της Ελευθερίας Έκφρασης (πάντα κρίνεται κατά περίπτωση)**

Οι δυο προϋποθέσεις **δεν είναι αρκετές** για να περιοριστεί η ελευθερία έκφρασης.
Απαιτείται ακόμα

3. **η πιο σημαντική προϋπόθεση** για να επιτραπεί ένας περιορισμός, να είναι αναγκαίος σε δημοκρατική κοινωνία. Σε **παράφραση**, μόνο για **χάρη των αρχών της δημοκρατίας στην πράξη** μπορούμε να περιορίσουμε την έκφραση!

Προκλήσεις και διλήμματα για την ελευθερία έκφρασης σήμερα I

► Η **μεγαλύτερη πρόκληση** σήμερα

🕒 **Φορείς /μεταφορείς** μηνυμάτων (που δεν είναι ΜΜΕ) >**Κρίσιμης σημασίας** παράγοντες στην επικοινωνία

- **μεταφέρουν, ελέγχουν, κατευθύνουν, αλλοιώνουν** επιλογές /κατανάλωση

🕒 Η **θεμελιώδης έγνοια** για δημιουργία **ευνοϊκού** για την **επικοινωνία περιβάλλοντος** πάλλεται ανάμεσα

- στις **ανάγκες** παρέμβασης **για ρύθμιση** και
- τον **αναπόφευκτο(;) κίνδυνο επέμβασης** στην ελευθερία έκφρασης (**Αναίρεση!**)

Προκλήσεις και διλήμματα για την ελευθερία έκφρασης σήμερα I

- 🕒 Άκρως **επικίνδυνα** στοιχεία
 - η **ανάθεση ελέγχου** της έκφρασης σε **ιδιωτικούς φορείς** με δυνατότητα άμεσης **επέμβασης / αναστολής** της έκφρασης, **ατομικής ή μαζικής**
 - η **εκτέλεση** μέσω μηχανικών μέσων / **αλγορίθμων**
- ▶ **Υπάρχει λύση;**
- ▶ **Όχι, αλλά μπορεί να έχουμε Σμίκρυνση αρνητικών με διαρκή προσπάθεια**
- 🕒 **από ενήμερο, κριτικό πολίτη,**
- 🕒 **μέσω παιδείας γενικά, και**
- ▶ **παιδείας στα μέσα ειδικά! Διαρκή...**

Ο λίβελος / δυσφήμιση ως δικαίωμα που περιορίζει την ελευθερία έκφρασης

Δικαιολογείται **περιορισμός**

«...προς το συμφέρον [...] της προστασίας της υπόληψης ή των δικαιωμάτων άλλων»

▶ Κρίσιμο θέμα >η **Αποποινικοποίηση** (από το 2003 δεν είναι έγκλημα, αλλά αστικό αδίκημα),

αλλά **παραμένουν** ποινικά αδικήματα **δημοσιεύματα**

▶ >ψευδείς ειδήσεις ή πληροφορίες που δύνανται

- ⌚ να κλονίσουν τη δημόσια τάξη ή
- ⌚ την εμπιστοσύνη του κοινού προς το κράτος ή τα όργανα του ή
- ⌚ να προκαλέσουν φόβο ή ανησυχία στο κοινό ή
- ⌚ να παραβιάσουν με οποιοδήποτε τρόπο την κοινή ειρήνη και ευταξία, ς

όπως επίσης

- ⌚ η δυσφήμιση ξένων κρατών και αξιωματούχων
- ⌚ η προσβολή μνήμης νεκρών
- ⌚ η προσβολή με συγκεκριμένες πράξεις, σε χώρους λατρείας, θρησκευτικών αισθημάτων

Ο λίσβελος /δυσφήμιση ως δικαίωμα που περιορίζει την ελευθερία έκφρασης II

Απαιτήσεις για στοιχειοθέτηση λιβέλου /δυσφήμισης

- 🕒 Να υπάρξει **δημοσίευση** πληροφοριών /ισχυρισμών
- 🕒 Να αποδειχθεί **ταυτοποίηση /αναγνώριση** ατόμου ή οργανισμού (παραπονούμενου)
- 🕒 Να μπορεί να γίνει **τεκμηρίωση βλάβης** στην αξιοπρέπεια /υπόληψη του προσώπου

Ο λίβελος /δυσφήμιση ως δικαίωμα που περιορίζει την ελευθερία έκφρασης III

Στοιχεία /τεκμήρια Υπεράσπισης κατηγορουμένου

- 🕒 **Αληθεύουν** όσα δημοσιεύτηκαν; Σημασία στην ουσία, όχι σε λεπτομέρειες
- 🕒 Υπηρετεί το **δημόσιο συμφέρον**;
- 🕒 Αποτελεί έντιμη άποψη /**εύλογο-καλόπιστο σχόλιο**;
- 🕒 Το **βάρος της απόδειξης**, αν το δημοσίευμα συνιστά **λίβελο** (σε παραπονούμενο), ότι δεν υπήρξε **δημοσίευμα** (υπεράσπιση), ότι **δεν επρόκειτο** για **εύλογο-καλόπιστο** σχόλιο (σε παραπονούμενο)
- 🕒 Υπάρχει **προνόμιο** για αυτόν που έκανε το δημοσίευμα;
 - **Απόλυτο** προνόμιο για διάφορες αρχές, εξουσίες
 - Προνόμιο **υπό αίρεση** για τον δημοσιεύσαντα (συνήθως ΜΜΕ/δημοσιογράφοι), εφόσον είναι **εύλογο /καλόπιστο** το σχόλιο του
 - **Δικαίωμα απάντησης** /ανταπόκριση σε διόρθωση (**ελαφρυντικό**)

Ο λίβελος /δυσφήμιση ως δικαίωμα που περιορίζει την ελευθερία έκφρασης IV

Αν το δικαστήριο αποφανθεί πως **αποτυγχάνουν όλες** οι υπερασπίσεις,

Θα καθορίσει **αποζημιώσεις**

- ▶ θα λάβει υπόψη
- ▶ τη **θέση** του παραπονεμένου,
- ▶ το **μέσο** στο οποίο δημοσιεύθηκε (έκταση **διάδοσης, σοβαρότητα** κλπ),
- ▶ τη **σοβαρότητα** της **προσβολής**,
- ▶ πιθανή **πραγματική ζημιά**
- ▶ **Άλλα στοιχεία...**

Ευχαριστώ πολύ!

Χριστόφορος Χριστοφόρου